

ШЕДЕВР ПІЗНЬГОТИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ АНГЛІЇ (ОСОБНЯК МАЄТКУ ОКУЕЛЛС)

Письмак Ю. О., асистент, архітектор, дійсний член Інженерної академії України.
Одеська державна академія будівництва та архітектури (Одеса, Україна),
Міжнародна федерація з питань збереження культурної спадщини EUROPA NOSTRA.
Тел. (048) 720-63-92;

Анотація. У статті розглядаються морфологічні, композиційні та стилістичні особливості відомої пам'ятки архітектури Англії – особняка маєтку Окуеллс, зведеного у XV столітті, а також проблеми його збереження.

Ключові слова – особняк, готичний орнамент, каркас, еркер, хол.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В процесі написання статті проаналізовано низку бібліографічних джерел різних років, посилення на які наведені в основній частині, а їхній перелік міститься у кінці тексту [1-8]. Серед них слід особливо відмітити праці пана Пилипа Веннінга (Лондон, Велика Британія) [1], британського історика архітектури Пітера Кідсона, автора відповідного розділу фундаментальної праці «Історія англійської архітектури» [2].

Мета дослідження. Розглянути морфологічні, композиційні та стилістичні особливості будівлі маєтку Окуеллс в Брейє (Ockwell's Manor, Bray), досвід його збереження, а також вплив пізньоготичної архітектурної спадщини Великої Британії (цінною пам'яткою якої є будівля, що розглядається) на подальший розвиток архітектури у Королівстві і далеко за його межами.

Завдання роботи:

- Спираючись на матеріали фотофіксації, вивчення бібліографічних джерел, виявити морфологічні, композиційні та стилістичні особливості будівлі маєтку Окуеллс в Брейє (Ockwell's Manor, Bray), зведеної у середині XV століття.
- Розглянути сторінки історії існування будівлі маєтку Окуеллс в Брейє, досвід його збереження і захисту від непрофесійних втручань, приклади дбайливого ставлення до об'єктів архітектурної спадщини з боку активістів S.P.A.B. останньої чверті XIX – XX вв.
- Звернути увагу на вплив пізньоготичної архітектурної спадщини Великої Британії (цінною пам'яткою якої є будівля, що розглядається) на подальший розвиток архітектури у Королівстві і далеко за його межами, у тому числі і на теренах Півдня України.

Одним з визначних пізньоготичних будівель Англії є особняк маєтку Окуеллс в Брейє (Ockwell's Manor, Bray) (графство Беркшир) (Рис). Будинок цей було зведено у 1446 – 1466 (?) рр. Британські фахівці стверджують, що це – один з красивіших особняків цієї країни, збудованих з використанням деревини.

При погляді на цю будівлю, перш за все, привертає увагу гармонійне поєднання конструкції і декору. Фахверковий дерев'яний каркас, який дозволяє ясно побачити конструктивну основу будівлі, напрочуд гармонійно з'єднаний з вітражними заповненнями і різьбленим мереживом готичного орнаменту. Серед частини істориків архітектури існувала думка про те, що, на відміну від готичних церков та соборів, де несучий каркас дозволяв заповнювати великі площі прорізів вітражами, будівлі світські (насамперед, житлові), що зводилися в Англії ще до Тюдорів, дуже

довго нагадували своїм зовнішнім виглядом фортеці з мінімальним застосуванням великих засткленних прорізів. І лише після того, як король Генріх VII Тюдор завершив криваві міжусобні війни Червоної і Білої троянд і усунув небезпеку з боку внутрішніх ворогів, почали зводити житлові будинки з великими площами застклення. Досягнути такого ефекту дозволило поєднання традиційного фахверкового каркаса (який створювався здебільшого з деревини дуба) із готичними способами створення вітражних заповнень. Але ж Генріх VII прийшов до влади у 1485 році, а будівля, що розглядається, була завершена мінімум років на дев'ятнадцять раніше. В ній випереджені багато з архітектурних прийомів і форм, які в подальшому зазнали блискучого розвитку і продовження у тюдорівську добу. Британський історик архітектури Пітер Кідсон пише: «...вікна еркерів, що увійшли у повсюдне застосування, щоб освітлювати високі столи родинних залів <...> і просторі, віддані склу ділянки стін в Оквелс-Манор <...>, – усе вказувало на високий рівень, що був досягнутий ...новітньою модою напередодні Реформації» [2, с.169]. Цей автор часом створення особняка, що розглядається, вважає «...приблизно 1450 рік».

Розглянемо більш докладно екстер'єр особняка маєтку Окуеллс в Брейс. Тригранний, поділений на два рівні, еркер має яскраво виражену фронтальну композицію. Більш міцні кутові стояки розмежовують три площини еркера. У його цокольній частині простір між стояками каркаса заповнено дванадцятьма рядами цегляної кладки, причому чергуються так звані «тичкові» і «ложкові» ряди. Фронтальна поверхня вікна еркера у першому рівні членується п'ятьма стояками на шість частин, різьблені орнаментальні завершення яких складають ажурний фриз. Модулем цього фриза є кільовидна пізньоготична арочка, яка з'єднана з двома розетками (вписаними у коло стилізованими хрестоцвітами), симетрію котрих відносно вертикальної осі продовжує пара елементів орнаменту у формі «риб'ячих міхурів» [3]. У цілому ця симетрична (відносно вертикальної осі) композиція дуже нагадує стилізованого метелика. Карниз, що має зубчасті завершення, розділяє перший і другий рівні еркера. Понад карнизом – підвіконний парапет, розчленований стояками на шість панелей (на фронтальній поверхні еркера) й – по дві – на бічних поверхнях. Ці панелі прикрашені різьбленням. Щитовидні поверхні виділені трохи поглибленим фоном. Знизу їх підтримують невеликі картуші, а зверху увінчують кільовидні арочки з опущеними донизу двома парами так званих краббів. Понад панелями-модулями підвіконного парапету – розділені стояками віконні модулі, що завершені ажурними елементами у вигляді вписаного у коло віяла, яке складається з п'ятьох пелюстків. Деякі дослідники називають таку форму пізньороманською. У той же час важко не погодитися з тим, що вона перекликається з елементами арабської (мавританської) архітектури. На ці напівкруглі арки спираються розділені додатковими стоячками парні стрільчасті арки. Тригранний еркер увінчаний карнизом, прикрашеним рельєфом у вигляді низки зубців. Двосхильний дах і фронтальна поверхня стіни утворюють над еркером багато декорований фронтон, тимпан якого прикрашений ще одним, значно більш пологим фронтоном (що своїми пропорціями нагадує класичні зразки). Цей «пологий» фронтон спирається на стояки (півколони), з'єднані між собою декоративними арочками. Карнизи малого (внутрішнього) фронтона мають також зубчасті завершення. Так звані «вітрові дошки» схилів даху прикрашені ажурним різьбленим мереживом готичного орнаменту. У зовнішньому вигляді цього будинку привертає увагу цегляна кладка «у ялиночку» та геральдичні зображення вітражей другого поверху.

Рис. 1. Будівля маєтку Окуеллс в Брейє (Ockwell's Manor, Bray), зведена у середині XV століття. *Country Life Picture Library* [1]

Автори розділу про готичну архітектуру Англії «Всесвітньої історії архітектури» підкреслюють, що «*ядром усього комплексу [садибного англійського будинку середньої руки], як і у романську епоху, залишався хол. До ...його кінця примикала уся житлова частина... Великого розповсюдження...набув еркер (головна окраса холу)*» [4, сс. 428 – 429].

Саме наявність просторого холу і пояснює, чому відрізняється пластичне рішення практично симетричних (відносно центральної вертикальної осі) боків головного фасаду. Права частина фасаду більш багато оздоблена і має більші площі застакнення. Її розчленування на два рівні візуально створює враження двоповерховості і цієї частини будинку, що сприяє гармонійному сприйняттю фасаду у цілому. Проте насправді внутрішній простір холу згори обмежується внутрішніми поверхнями схилів даху. Тобто, що є цілком природним для подібних приміщень, традиційно відсутнє не лише міжповерхове, але й горишне перекриття. Від підлоги і до підвіконного карниза вікон другого рівня, стіни холу мають дубову обшивку. Їх прикрашають лицарські обладунки, схрещені мечі, а також мисливські трофеї – роги оленів. Просторий хол будинку Окуеллс – безстовпний. Дослідники стверджують, що цегляне заповнення стін цієї будівлі – пізніше. А первісною була потинькована плетінка з вербової лози. Проте «*[автентичні] вікна з хрестовинами, прикрашені геральдичним рисунком, збереглися...*» [4, с. 429].

Пилип Веннінг (Philip Venning) (S.P.A.B., Лондон) пише, що засновник Товариства захисту старовинних будівель (The Society for the Protection of Ancient Buildings – the S.P.A.B.)¹ англійський письменник, художник і громадський діяч Вільям Морріс

¹ S.P.A.B. було засноване у 1877 році

(William Morris) (1834 –1896) більш за все захоплювався готичними і тюдорівськими будівлями, активно виступав за їх збереження і дбайливе ставлення до цих пам'яток. «У 1880 році до S.P.A.B. надійшла інформація про те, що власник будинку [Окуеллс] має намір провести його ґрунтовний ремонт. З дозволу власника будинку У. Х. Гренфелла, експерти Товариства оглянули особняк і дійшли висновку, що будівлі необхідне лише забезпечення надійного захисту від непогоди та від [негативного] впливу з боку людини. Хоча Гренфелл неодноразово стверджував, що усвідомлює художню цінність будинку, він запропонував провести різні внутрішні зміни у будівлі, які б завдали великої шкоди цій пам'ятці. У 1887 році Вільям Морріс двічі звертався до Pall Mall Gazette, у відповідь на одну з статей про цей будинок. У першому зверненні він із біллю зауважує, що, на жаль, народ у цілому часто сліпий по відношенню до значущості пам'яток історії і мистецтва. «Коли б не випадковість, що мала місце, ...у нас вже давно були б ужиті [застережні] заходи, що надали б народові право націоналізації шляхом викупу, у випадку, коли будь-яка з його цінних реліквій наразилася б на небезпеку з боку приватної особи. Проте, ...одним з священних прав приватної власності дотепер залишається право руйнувати частину того, що є, перш за все, національною власністю – минуле цього народу!». Два роки по тому будинок був проданий на аукціоні за £2,500 серу Стівену Лесчу, який планував його відновити “найкращим чином і у відповідності із здоровим глуздом” (як про це писали газетярі), проте і це не одержало схвалення з боку S.P.A.B.” [1]. У 1996 р. будинок все ще знаходився в руках приватних власників і Національний Траст вів переговори з питання його придбання.

Тут слід ще раз зазначити, що особняк маєтку Окуеллс в Брейс розглядається і на сторінках фундаментальної праці «Всесвітня історія архітектури» («Всеобщая история архитектуры»), створеної радянськими вченими, як інтересний взірць англійської архітектури XV століття [4, с.429].

Висновки. Результати проведеного аналізу дозволяють зробити наступні висновки: Будівля маєтку Окуеллс в Брейс (Ockwell's Manor, Bray), зведена у середині XV століття, – визнаний шедевр пізньоготичної архітектури Англії. Вивчення морфологічних, композиційних та стилістичних особливостей будівлі маєтку дозволило переконатися в тому, що ця визначна пам'ятка має яскраво виявлені національні риси англійської архітектури пізньої готики. У той же час, її значення для історії світової архітектури як будівлі (каркас якої було створено з деревини), що збереглася вже більш ніж 540 років, виходить за кордони своєї країни.

Кращі взірці середньовічної готичної архітектури надихали британських архітекторів у період так званого Відродження готики (The Gothic Revival) [5]. Спадкоємність готичної традиції, її творчий розвиток знайшли віддзеркалення в архітектурі будівель і споруд, зведених у XIX столітті не лише на теренах Великої Британії, але й далеко за її межами (у тому числі і в Україні). Неоготичні будівлі зводилися і в Одесі, і в Криму.

Досвід дбайливого ставлення до об'єктів архітектурної спадщини і їх збереження у Сполученому Королівстві, а також активної пам'яткоохоронної діяльності S.P.A.B., заслуговує на всебічне вивчення і запозичення з метою його впровадження і використання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Venning, Philip. William Morris' Casebook / S.P.A.B News Vol. 17. No 4. 1996, London, pp.16-18;

Кидсон П., Мюррей П., Томпсон П. История английской архитектуры /Пер. с англ. Л.А. Игоревского. М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 382с.

Грубе Г.- Р., Кучмар А. Путеводитель по архитектурным формам: Справочник /пер. с нем. М.В. Алёшечкиной – М.: Стройиздат, 1990. 216 с.

Всеобщая история архитектуры в 12 томах. М.: Изд.-во литературы по строительству, Т. V. Clark, Kenneth. The Gothic Revival. An Essay in the History of Taste. With sixteen plates. Penguin Books. London. 1964, 280 p., 16 ill.

Моррис, Уильям. Искусство и жизнь. Избранные статьи, лекции, речи, письма. М.: Искусство, 1973. – 512с., 8 л. ил.

Тимофієнко В.І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. – К.: Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, Головкиївархітектура, 2002. – 472с.

Чабан А.Є., Письмак Ю.О. Фахверкові будівлі Західної Європи (Історія і сучасність). /Проблемы теории и истории архитектуры Украины: Сборник научных трудов АХИ ОГАСА. Выпуск 8. – Одесса: Астропринт, 2008. – 272 с., С. 197-208.